

УДК 75.03 (477) "20"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-3-9>**Тетяна МЯЧКОВА,***orcid.org/0000-0003-4315-2349**аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна) miachkova.tatiana@gmail.com***Наталія БЕЛІЧКО,***orcid.org/0000-0001-8000-7752**кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна)*

ТВОРИ АНАТОЛІЯ ТЕРЕЩЕНКА З КОЛЕКЦІЇ ПОЛТАВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ (ГАЛЕРЕЇ МИСТЕЦТВ) ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРОШЕНКА

У вітчизняному мистецтвознавстві А. Терещенко (1900–1991) відомий як учень і біограф видатного українського живописця і графіка І. Дряпаченка (1881–1936). Не маючи академічної освіти, А. Терещенко зміг стати відомим художником-пейзажистом та у 1950–1980-ті рр. отримав визнання на Полтавщині, де постійно мешкав. Завдяки активній роботі на пленерах, самоосвіті та настановам учителя А. Терещенко виробив власний живописний почерк, якому була притаманна гармонійна насиченість кольорів, пастозність мазків, створення узагальнених образів природи рідного краю. Попри те, що живописні роботи А. Терещенка прикрашають музейні та приватні колекції України, його творчість дотепер не була предметом наукових розвідок. Таким чином, ця стаття – перша мистецтвознавча робота, в якій досліджується життєвий і творчий шлях українського художника-пейзажиста середини ХХ ст. А. Терещенка. У даній статті вводитьсь в науковий обіг нова інформація про майстра біографічного характеру. Вперше аналізуються його роботи пейзажного жанру, що зберігаються в Полтавському художньому музеї (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка, а саме: «Випав сніг» (1961), «Зимовий день» (1962), «Осики в парку культури» (1971), «Зелений гайок. Нові Санжари» (1974), «Живилівка. Стара хата» (1974), «У травні» (1974), «З роботи додому» (1975), «Краєвид з хатою (Зав'яла липа)» (1975), «Осінній день» (1975). На прикладі живописних творів із мальовничими краєвидами Полтавщини в різні пори року розкривається талант, особливості художньої манери А. Терещенка. У роботах художника простежуються тенденції розвитку пейзажного жанру в українському образотворчому мистецтві середини ХХ ст. Творча спадщина митця також може слугувати цікавим матеріалом для краєзнавчих студій, розкриваючи красу Полтавського краю в минулому.

Ключові слова: *Анатолій Терещенко, Іван Дряпаченко, Полтавський художній музей, український живопис, пейзаж.*

Tetiana MIACHKOVA,*orcid.org/0000-0003-4315-2349**Postgraduate Student at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) miachkova.tatiana@gmail.com***Nataliia BELICHKO,***orcid.org/0000-0001-8000-7752**Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine)*

ANATOLIY TERESHENKO'S PAINTINGS IN THE POLTAVA ART MUSEUM (ART GALLERY) MYKOLA YAROSHENKO

A. Tereshenko (1900–1991) is a student and biographer of the outstanding Ukrainian painter and graphic artist I. Driapachenko (1881–1936). This is how A. Tereshenko is known in Ukrainian art history. He had no higher art education. But he was able to become a professional landscape painter. A. Tereshenko constantly lived in the Poltava

region. There he received recognition in the middle of the twentieth century. A. Tereshenko painted a lot in the open air. He remembered I. Driapachenko's advices and he was engaged in self-education. Therefore, A. Tereshenko was able to develop his own style of writing. The peculiarities of his writing style are harmony in the saturation of colors, pastoral strokes and generalization of images of the nature by the Poltava region. A. Tereshenko's paintings are in Ukrainian museums and private collections. But there is not any scientific publication about his creation. Also, this is the first scientific article on this topic. The article examines the life and work of Ukrainian landscape artist of the mid-twentieth century A. Tereshenko. The article presents new biographical information. His painting stored in the Poltava Art Museum (art gallery Mykola Yaroshenko). The works of the landscape genre are analyzed for the first time. These are nine paintings: "The snow fell" (1961), "Winter day" (1962), "Aspens in the park of culture" (1971), "Green forest. New Sanjari" (1974), "Givilivka. The old village" (1974), "In May" (1974), "From work to home" (1975), "Landscape with a village (withered linden)" (1975), "Autumn day" (1975). These are beautiful landscapes of Poltava region at different times of the year. A. Tereshenko's painting shows his talent, his artistic manner and his character traits. Trends in the development of the landscape genre in the Ukrainian fine arts of the mid-twentieth century is in the pictures of A. Tereshenko. The artist's creative heritage reveals the beauty of different parts of the Poltava region in the past. It will be interesting material for local history studies.

Key words: Anatoliy Tereshenko, Ivan Driapachenko, Poltava Art Museum, Ukrainian painting, landscape.

Постановка проблеми. Художник А. Терещенко, окрім власної творчості, присвятив усе життя вшануванню пам'яті свого вчителя – видатного українського живописця і графіка І. Дряпаченка (1881–1936). Завдяки А. Терещенку інформація про І. Дряпаченка була включена до художніх довідників, з'явилися статті про майстра в пресі, піднялася хвиля зацікавленості його творчістю, а отже, зросла його популярність у 1980-ті рр. Але сам А. Терещенко залишився в тіні. Під час підготовки у 2014 р. Енциклопедії мистецтва Полтавщини не вдалося навіть знайти фото художника, а біографічна довідка в цьому довіднику – єдина натепер інформація про А. Терещенка (Терещенко, 2014: 290). Нині відсутні наукові розвідки щодо життєвого та творчого шляху А. Терещенка, хоча, як цікава особистість і оригінальний художник-пейзажист зі своїм баченням світу, він заслуговує на визнання.

Аналіз досліджень. Творчості А. Терещенка присвячені публікації в періодиці 1950–1970-х рр. (Горобець, 1956: 2; Івахненко, 1956: 2; Гордійчук, 1967: 4; Горобець, 1972: 4; В'ялик, 1979: 4). У каталогах виставок та аукціонних торгів також наявна інформація про його твори (Каталог, 1955: 29; Каталог, 2012: 74; Каталог, 2013: 78). Основними матеріалами для дослідження стали документи з особистого архіву мистецтвознавця В. Ханка, який знав А. Терещенка.

Мета статті – застосовуючи біографічний метод і такі загальнонаукові методи, як мистецтвознавчий аналіз, систематизація, узагальнення, ввести в науковий обіг нову біографічну інформацію про А. Терещенка та дослідити особливості його творчої манери на прикладі пейзажних творів, що входять до колекції Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка (далі – ПХМ).

Виклад основного матеріалу. Анатолій Костянтинович Терещенко народився 19 жовтня 1900 р. у с. Шершнівка (нині Любенський р-н Полтавської обл.). Його батьки були сільськими вчителями. А. Терещенко згадував, що малюванням захопився в дитинстві, коли копіював пейзажі з репродукцій художників С. Васильківського, Є. Вржеша, М. Дубовського, П. Левченка та ін. Саме тоді він уперше познайомився з пейзажним жанром в українському образотворчому мистецтві. У 1918–1923 рр. А. Терещенко брав уроки малювання у художника І. Дряпаченка, який на той час мешкав у рідному селі Василівка (Козельщинський р-н, Полтавської обл.). Художню освіту А. Терещенко отримав у 1934–1936 рр., навчаючись на курсах Харківського товариства художників. Далі було навчання на агробіологічному відділенні Полтавського інституту народної освіти (1931 рік закінчення) та праця науковим співробітником Української науково-дослідної станції бджільництва (1931–1948). А. Терещенко займався науковою діяльністю й опублікував фахові праці та підручники по бджільництву. Його наукова і педагогічна діяльність продовжувалася до початку 1950-х рр., коли він був викладачем у Боярському технікумі бджільництва. У 1954 р. А. Терещенко переїхав до смт Нові Санжари Полтавської обл. (Ханко, 1975).

З початку 1950-х до початку 1980-х рр. тривала плідна діяльність А. Терещенка як художника. Упродовж десятиліть він брав участь у художніх виставках, у пресі регулярно з'являлися схвальні відгуки на його роботи. Так, під час Обласної художньої виставки, що проходила в Полтаві у 1955 р., на той час заступник директора ПХМ П. Горобець акцентував увагу на майстерному виконанні А. Терещенком пейзажів (Горобець, 1956: 2; Каталог, 1955: 29). Співробітник Будинку народної творчості О. Івах-

ненко, розповідаючи про виставку образотворчого мистецтва в Полтавському кінотеатрі ім. І. Котляревського, підкреслив різноманіття пейзажів, що були представлені А. Терещенком (Івахненко, 1956: 2). В. Гордійчук, побувавши в будинку художника у кінці 1960-х рр., був уражений кількістю творів у помешканні А. Терещенка. Він писав, що «картини, пейзажі, етюди – на кожній стіні. Видно, пристрасть давня, любов до живопису незгасна» (Гордійчук, 1967: 4). У 1972 р. в Полтавському художньому салоні відбулася персональна виставка А. Терещенка. У рецензії на виставку П. Горобець указував на привабливість камерних пейзажів художника (Горобець, 1972: 4). У 1979 р. заступник головного редактора новосанжарської газети «Червоний прапор» М. В'ялик опублікував статтю, присвячену А. Терещенку. У ній автор розповідав про сімдесятдев'ятирічного художника і твори, які А. Терещенко передав на той час у Полтавський державний художній музей: «...язики багаття під низьким осіннім небом, пастухи навколо, неподалік стіг соломи, а по леваді, на привіллі, розійшлась худоба <...> Цей пейзаж у нього – один із найкращих. Як і вісім інших, в яких із щирістю, неповторністю і любов'ю зображені приворсклянські краєвиди...» (В'ялик, 1979: 4). До зворушливого опису картини «Осінній день» слід додати дуже вдалу компоновку всіх елементів композиції. Обрізані верхнім краєм картини верхівки дерев на першому плані не дозволяють сюжету розпастися на небо і поле. Контраст кольорів під час переходу від одного плану до іншого створює осінню атмосферу. Кольорова палітра підібрана художником так, що в повітрі проглядається дим від багаття.

Крім пейзажу «Осінній день» (полотно, олія, 23x47, 1975), у колекції ПХМ зберігаються такі твори А. Терещенка: «Випав сніг» (полотно, олія, 40x30, 1961), «Зимовий день» (полотно, олія, 30x40, 1962), «Осики в парку культури» (картон, олія, 15,4x11, 1971), «Зелений гайок. Нові Санжари» (папір на картоні, олія, 15x11, 1974), «Живилівка. Стара хата» (картон, олія, 10,9x15,3, 1974), «У травні» (картон, олія, 11x15,5, 1974), «3 роботи додому» (картон, олія, 15,4x10,8, 1975) та «Краєвид з хатою (Зав'ялаліпа)» (картон, олія, 15,4x11, 1975).

Пейзажі А. Терещенка розкривають красу Середньої Наддніпрянщини з її густими хвойними та листяними лісами, соковитими зеленими лугами та висланими снігом безмежними полями. У сюжетах пейзажних робіт художника відсутні фігури тварин і людей, окрім твору «Осінній день» та «3 роботи додому». Назва картини «3 роботи додому» допомагає уявити, як важко жінці йти по засніженій стежці. Вона розвела в сторони

руки, щоб не впасти між високих заметів. Їх А. Терещенко зобразив, додаючи вкраплювання коричневих відтінків землі, щоб показати рівень снігу на першому плані. Далі за деревами помітні темно-сірі тіні інших дерев і невиразне сіре небо більш світлого відтінку. Завдяки такому кольоровому ритму засніжені пагорби стають головними об'єктами зображення. Вони наче заповнили простір полотна. Навіть фігурка жінки та дерева виглядають зменшеними в масштабі, так багато снігу навкруги. Сніжний акцент підкреслюється ще й за рахунок зміщення постаті жінки до правого краю картини.

Зимову тематику продовжують роботи «Зимовий день» та «Випав сніг». Якщо в картині «Випав сніг» відображено неочікуваний снігопад десь у квітні чи травні (листя дерев зелене), то твір «Зимовий день» – це білосніжна казка про справжню зиму. У композиції налічуються п'ять планів. Три з них – вкриті снігом пагорби, що в перспективі сягають лінії горизонту. Тоненькі дерева на кожному з них далі переходять у суцільну смугу. Палітра кольорів дуже ніжна – блідо-сірі/блакитні/рожеві/жовті фарби. Відтінки снігу і неба перегукуються між собою. Мабуть, день уже закінчується. А. Терещенко дуже тонко підмітив нюанси стану природи, а саме ефемерність зимового часу. У цьому пейзажі відчувається вплив І. Дряпаченка у створенні зимових краєвидів.

Літні сільські пейзажі «Живилівка. Стара хата», «У травні» та «Краєвид з хатою (Зав'ялаліпа)» демонструють майстерність А. Терещенка як колориста. Гармонійне поєднання доволі яскравих відтінків зеленого із жовтим, ніжно-помаранчевим чи блідо-фіолетовим справляють враження спекотного літнього дня в Нових Санжарах. Ці три картини об'єднує спорідненість композиційної побудови (перший план – соковита зелена трава, другий – хата, далі дерева і небо). Однак завдяки вдало вибраним ракурсам та відстані кожна з них передає умиротворення і затишок життя в селі, далекого від галасливого міста.

Живописні твори «Зелений гайок. Нові Санжари» і «Осики в парку культури» мають фрагментарний характер. Вихоплені з великого природного масиву стовбури високих берез та осик насичують роботи фольклорною таємничістю. Наче лісові мавки ховаються за деревами і ось-ось несподівано визирнуть.

В. Ханко писав, що А. Терещенко у своїх роботах «тонко і своєрідно відтворював настрої природи, характер землі, водної гладі й зелені» (Терещенко, 2014: 290). Відомий полтавський мистецтвознавець В. Ханко знав художника осо-

бисто, як і надалі директор Полтавського державного художнього музею П. Горобець. Останній зазначав, що А. Терещенко «надзвичайно щиро і душевно вирішує той чи інший мотив, тонко відчуває настрої природи, наповнює свої твори ніжною лірикою, поетичною мовою» (Горобець, 1972: 4). Це було основним у творчості А. Терещенка. Згадуючи художника, В. Ханко і П. Горобець наголошували, що він був надзвичайно простою і скромною людиною та відзначався вихованістю й інтелігентністю (Горобець, 1972: 4).

Всі публікації про самого А. Терещенка незмінно супроводжувалися відомостями щодо його внеску в справу популяризації творчості І. Дряпаченка. Адже у 1960–1970-ті рр. паралельно з творчістю А. Терещенка займався пошуком матеріалів про свого вчителя. Науковий склад розуму, ретельне ставлення до джерел інформації, скрупульозність дослідника допомогли йому підготувати монографію, присвячену життю і творчості видатного українського живописця і графіка І. Дряпаченка (1881–1936). Вона базувалася на розповідях І. Дряпаченка про своє художнє життя в Петербурзі, спогадах його товаришів по навчанню та власних спогадах А. Терещенка про свого вчителя. На жаль, монографія не була опублікована. У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається її чернетка. А. Терещенко писав статті, присвячені майстру, біографічні довідки, редагував статті про І. Дряпаченка інших авторів, займався розшуком його творів. За рік до смерті А. Терещенко передав до Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України чотириста дев'яносто чотири документи за 1898–1990 рр., в яких йшлося про І. Дряпаченка. Помер А. Терещенко у 1991 р. в м. Мерефа Харківської обл. (Терещенко, 2014: 290).

Захоплений на все життя постаттю свого наставника в мистецтві, А. Терещенко у 1950-ті рр. реалізував свою мрію і став художником-пейзажистом. У нього не було професійної освіти, і це простежується в деяких його роботах, зокрема у вирішенні повітряного середовища. Зазвичай

небо у А. Терещенка прописане одним кольором чи відтінками одного кольору і не має ніяких природних об'єктів (сонце, хмари тощо). Однак завдяки постійній роботі на пленерах, самоосвіті та настановам І. Дряпаченка А. Терещенко виробив власну живописну манеру. Його творам була притаманна насиченість і контрастність кольорів, пастозність мазків, узагальнення образів природи без детальної прорисовки об'єктів. Здебільшого вони були виконані на картоні невеликого розміру. Найвиразніше як художник-пейзажист він розкрився у відтворенні, здавалося б, найбільш складного природного мотиву – зими. За чотири десятиліття А. Терещенко створив кілька сотень робіт, увічнюючи мальовничі краєвиди Полтавщини.

Висновки. Дослідження життєвого та творчого шляху А. Терещенка дозволило виявити ті індивідуальні риси характеру художника та особливості його художньої палітри, що зробили пейзажі майстра впізнаваними. Твори А. Терещенка зі збірки ПХМ свідчать про безсумнівний талант митця. Так, робота «Осіній день» є задушевним і ліричним краєвидом, коли колір стає емоційним імпульсом художника. Відтворення зимової природи в стані тиші присутнє у творі «Зимовий день». Світла і радісна палітра літа виплеснулась у пейзажі А. Терещенка під назвою «Живилівка. Стара хата» тощо. Отже, можна стверджувати, що в роботах художника простежуються загальні тенденції розвитку пейзажного жанру середини ХХ ст. В українському образотворчому мистецтві цього періоду паралельно головному напрямку – соцреалізму починають активно вироблятися альтернативні форми художнього самовираження. Відбувається еволюція у творах як маститих художників, таких як Т. Яблонська, М. Глуценко, С. Шишко, П. Столяренко, так і цілої низки менш відомих радянських живописців. Нове художнє явище «радянський імпресіонізм» дозволяє майстрам реалістичного живопису піти в романтичний світ пейзажу (Березницька, 2005: 45). Тому творча спадщина митця є важливим джерелом інформації в дослідженні пейзажного жанру в українському образотворчому мистецтві середини ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березницька Л. І. Від червоного – до жовто-блакитного. Київ : Оранта, 2004–2005. 668 с.
2. В'ялик М. Творчих радостей. *Червоний прапор*. 1979. № 125. С. 4.
3. Гордійчук В. Пристрасть. *Зоря Полтавщини*. 1967. № 288. С. 4.
4. Горобець П. Слово пейзажистам. *Зоря Полтавщини*. 1972. № 231. С. 4.
5. Горобець П. Обласна художня виставка. *Зоря Полтавщини*. 1956. № 55. С. 2.
6. Івахненко О. Виставка образотворчого мистецтва. *Зоря Полтавщини*. 1956. № 55. С. 2.
7. Каталог Аукціонного дома «Корнерс» № 23 від 22.12.2012 р. С. 74.
8. Каталог Аукціонного дома «Корнерс» № 24 від 13.04.2013 р. С. 78.
9. Каталог обласної художньої виставки, присвяченої 50-річчю Першої російської революції 1905–1907 рр. Полтава, 1955. С. 29.

10. Особистий архів мистецтвознавця В. Ханка. Розсип.
 11. Терещенко А. К. Енциклопедія мистецтва Полтавщини. Полтава : АСМІ, 2014. Т. 2. С. 290.

REFERENCES

1. Bereznitzka L.I. Vid chervonogo do govto-blakitnogo [From red to yellow-blue]. K., Oranta, 2004 – 2005. 668 p. [in Ukrainian].
2. Vialik M. Tvorchih radostey [Let there be creative joy]. Chervoniy prapor. 1979. № 125. p. 4. [in Ukrainian].
3. Gordiychuk V. Pristrast [Passion]. Zoria Poltavshini. 1967. № 288. p.4 [in Ukrainian].
4. Gorobetz P. Slovo pezagistam [Let the landscape painters speak]. Zoria Poltavshini. 1972. № 231. p. 4 [in Ukrainian].
5. Gorobetz P. Oblasna hudognia vistavka [Regional art exhibition]. Zoria Poltavshini. 1956. № 55. p. 2 [in Ukrainian].
6. Ivahnenko O. Vistavka obrazotvorchogo mistetstva [Exhibition of fine arts]. Zoria Poltavshini. 1956. № 55. p. 2 [in Ukrainian].
7. Katalog antikvarnogo doma “Korners” [Auction house catalog “Korners”]. № 23. 22.12.2012. p. 74 [in Ukrainian].
8. Katalog antikvarnogo doma “Korners” [Auction house catalog “Korners”]. № 24 від 13.04.2013. p. 78 [in Ukrainian].
9. Katalog oblasnoi hudognioy vistavki, prisviachenoj 50-richiu Pershoi rosiyskoi revoliutsii 1905 – 1907 [Catalog of the regional art exhibition dedicated to the 50th anniversary of the First Russian Revolution of 1905 – 1907]. Poltava. 1955. p. 29 [in Ukrainian].
10. Osobistiy arhiv mistetstvoznavtzia V. Hanko [Personal archive of art critic V. Hanko]. Rozsip [in Ukrainian].
11. Tereshchenko A.K. Entsiklopedia mistetstva Poltavshini [Encyclopedia of Art of Poltava Region]. Vol. 2. Полтава, АСМІ, 2014. p. 290 [in Ukrainian].